

УДК 37.014

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-2-34>

Альона ЛАЗАРЕНКО,
orcid.org/0000-0003-4464-7298
аспірантка кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного педагогічного університету
(Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна) lazarenko01@i.ua

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Суспільство щодня зіштовхується з великим потоком інформації, тож сучасній людині необхідно адаптуватися у цьому світі. Це зумовлено стрімким впровадженням інформаційно-комунікаційних інновацій у всі сфери людської діяльності. Сучасна освіта постійно вдосконалюється відповідно до запитів суспільства. Нова епоха вимагає від населення нового стилю мислення, насамперед це стосується цифровізації, інформатизації та глобалізації. Розвиток особистості починається з дитинства. Перед педагогами-вихователями стоїть сучасне завдання – формування та розвиток таких компетентностей дошкільників, які би сприяли активній соціалізації дитини. Відповідно педагоги повинні бути професійно підготовлені, володіти сучасними технологіями освітнього простору. Однією із професійних компетентностей, котру необхідно сформувати у вихователя нового покоління, є «цифрова компетентність». Сучасний педагог працює у новому, цифровому середовищі та є учасником активної взаємодії: вихователь – дитина, вихователь – вихователь, вихователь – батьки. Така взаємодія вимагає володіння сучасними комунікативно-цифровими технологіями.

Завданням дослідження є аналіз проблеми формування цифрової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів дослідження: теоретичні: методи порівняльного та системного аналізу, обсерваційні методи (спостереження) за організацією процесу формування цифрової компетентності майбутніх педагогів-вихователів.

Дослідження процесу формування цифрової компетентності у майбутніх вихователів проходило у період 2019–2021 років у Комунальному закладі «Нікопольський фаховий педагогічний коледж» Дніпропетровської обласної ради». У дослідженні брали участь 96 студентів – майбутніх вихователів. Як один зі шляхів формування цифрової компетентності в освітній процес був включений освітній курс «Інформаційно-комунікаційні технології у роботі з дітьми дошкільного віку». Студенти знайомляться з видами, класифікаціями, функціями ІКТ; їхнім застосуванням в освіті; технологізацією освітнього процесу дошкільників. Під час виробничої практики майбутні вихователі не тільки впроваджували ІКТ в освітній простір дошкільного закладу, а й допомагали вихователям ЗДО у формуванні власної цифрової компетентності.

Ключові слова: компетентність, інформаційно-комунікативна компетентність, цифрова компетентність, цифрова грамотність, цифрова культура.

Alyona LAZARENKO,
orcid.org/0000-0003-4464-7298
Graduate Student at the Department of Preschool Education
Kryvyi Rih State Pedagogical University
(Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine) lazarenko01@i.ua

ANALYSIS OF THE PROBLEM OF FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

Society is faced with a large flow of information every day, so modern man needs to adapt to this world. This is due to the rapid introduction of information and communication innovations in all areas of human activity. Modern education is constantly improving according to the demands of society. A new era requires a new style of thinking from the population. This is especially true of digitalization, informatization and globalization. Personality development begins in childhood. Teachers-educators face a modern task – the formation and development of such competencies of preschoolers that would contribute to the active socialization of the child. Accordingly, teachers must be professionally trained, have modern technologies of educational space. One of the professional competencies that needs to be formed in the educator of the new generation is “digital competence”. The modern teacher works in a new, digital environment is a participant in active interaction: educator – child, educator – educator, educator – parents. Such interaction requires mastery of modern communication and digital technologies.

The task of the research is to analyze the problem of formation of digital competence of future educators of preschool education institutions.

A set of research methods was used to solve the set tasks: theoretical: methods of comparative and systematic analysis, observational methods (observation) for the organization of the process of formation of digital competence of future educators.

The study of the process of formation of digital competence in future educators took place in the period 2019–2021 in the Public Institution “Nikopol Professional Pedagogical College” of the Dnipropetrovsk Regional Council. The study involved 96 students, future educators. As one of the ways to form digital competence, the educational course “Information and communication technologies in working with preschool children” was included in the educational process. Students get acquainted with the types, classifications, functions of ICT; their application in education; technologicalization of the educational process of preschoolers. During the internship, future educators not only introduced ICT into the educational space of the preschool institution, but also helped the educators of ZDO in the formation of their own digital competence.

Key words: competence, information and communicative competence, digital competence, digital literacy, digital culture.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві інтенсивно використовуються нові інформаційні технології, розвивається процес інформатизації. Відповідно висуваються нові вимоги до інформатизації сучасної української освіти, приділяється особлива увага розвитку цифровій компетенції особистості починаючи з дошкільного віку.

Дослідження процесу формування цифрової компетентності дітей дошкільного віку у зарубіжних країнах ведуться з початку 70-х років минулого століття. За результатами цих досліджень було зроблено висновок про доречність використання інформаційно-комунікаційних технологій, формування цифрової компетентності у дошкільному віці, зокрема в освітньому процесі дошкільних закладів. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у дошкільному віці сприятиме розвитку в дітей елементів логіко-математичного мислення, наочно-образного мислення, активізації дитячої творчості. Завданням дорослих є спрямування інтересу дошкільника до інформаційно-комунікаційних технологій у корисному, пізнавальному напрямі. Майбутнього активного члена суспільства виховує сучасний педагог, який вільно володіє ІКТ. Перед закладами вищої освіти поставлено завдання надати майбутнім-педагогам вихователям відповідні професійні компетентності.

Серед сучасних компетентностей педагога у сфері інформаційних технологій особливе місце займає цифрова компетентність (digital competence) і цифрова грамотність (digital literacy).

Мета статті – аналіз проблеми формування цифрової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Аналіз досліджень. Питання проблем розвитку нових інформаційно-цифрових компетентностей і навичок є досить актуальним серед сучасних науковців і практиків, таких як: О. Авраменко, А. Богуш, Т. Коваленко, А. Куций, Л. Лаврова, О. Махоніна, Н. Морзе, В. Пендальчук, Є. Потурнак, Л. Ходаковська, Л. Шишолік.

Проблему формування професійної цифрової компетентності досліджували багато українських

(В. Вембер, А. Гуржія, С. Гущина, О. Кузьмінська, М. Лапчик, Н. Морзе, С. Прохорова, О. Сисоева, О. Спіріна) та зарубіжних науковців (В. Браздейкіс, С. Джан, Дж. Равен, Л. Салганік, Т. Сабаліускас, Д. Букантате) (Гуревич, 2007: 38).

Завданням дослідження є аналіз проблеми формування цифрової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів дослідження: теоретичних методи порівняльного та системного аналізу для зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему, визначення понятійно-категоріального апарату дослідження; спостереження організації процесу формування цифрової компетентності майбутніх педагогів-вихователів.

Виклад основного матеріалу. Методологічним підґрунтям вивчення актуалізованої проблеми визначено системний підхід, спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення у них різноманітних типів зв'язків і зведення їх у єдину теоретичну картину.

Розглянемо насамперед поняття «компетентність», «цифрова компетентність» і «цифрова грамотність».

У тлумачних словниках термін «компетентність» визначається як проінформованість, обізнаність, авторитетність (Бусел, 2009: 560).

На думку Алли Богуш, «компетентність – це комплексна характеристика особистості, яка включає результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання: складати творчі розповіді, малюнки та конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінювання, самоконтроль. Компетентність має вікові характеристики, що розглядаються як орієнтовні показники розвитку особистості на кожному віковому етапі» (Богуш, 2007: 75).

«Компетентність у галузі інформаційних технологій» – це неодмінний і суттєвий складник професійної компетентності. Науковці використовували різноманітну термінологію, як-от: «інформаційна компетентність» (Дорошенко, 2012),

«інформаційно-комунікаційна компетентність» (Спірін, 2009), «інформаційно-цифрова компетентність» (Державний стандарт, 2011), проте слід зазначити, що незалежно від формулювання зазначену якість педагога нині відносять до ключових, надпредметних компетентностей, вона вважається необхідним складником професійної компетентності сучасного фахівця будь-якої професії та ґрунтується на сукупності знань, умінь і навичок у галузі ІКТ (Карташова, 2018: 194).

Сьогодні поширюється визначення «цифрова компетентність» у зв'язку із дослідженнями українських учених для інтеграції з міжнародним освітнім простором. Наявність цієї компетентності у майбутнього фахівця передбачає вміння використовувати в освітньому процесі цифрові технології.

Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу у 2006 році цифрова компетентність названа однією із ключових компетентностей для навчання впродовж життя.

В Україні важливою складовою частиною професійної компетентності також визначена цифрова компетентність майбутніх фахівців. У 2016 році Кабінетом Міністрів України з метою інтеграції у світові процеси було презентовано проект «Цифровий порядок денний України – 2020» («Digital Agenda for Ukraine 2020»). Продовженням такої інтеграції є схвалена на засіданні Уряду Концепція та План дій розвитку цифрової економіки в Україні до 2020 року (Генсерук, 2019: 10).

Проаналізуємо феномен «цифрова компетентність» у дослідженнях сучасних науковців. Так С. Прохорова цифрову компетентність педагога трактує як здатність вчителя ефективно та результативно використовувати ІКТ у своїй педагогічній діяльності та для свого професійного розвитку; виділяє складові частини цифрової компетентності: додаткові знання, уміння, здатності та ставлення, серед яких технічні навички роботи з ІКТ, здатність застосовувати вказані ресурси у навчально-виховному процесі, здатність планувати, аналізувати та керувати освітнім і виховним процесом за допомогою ІКТ. Педагог повинен також критично оцінювати ресурси та бути добре ознайомленим із соціальними й етичними аспектами їх використання (Прохорова, 2015).

На думку Дж. Крумсвіка, цифрова компетентність вчителя – це майстерність педагога застосовувати інформаційні технології у своїй професійній діяльності (Krumsvik). Педагог повинен уміти критично оцінювати ресурси та використовувати їх із урахуванням педагогіки, бути обізнаним із метою використання різних навчальних ресурсів. Відбір матеріалів відбувається з урахуванням спе-

цифіки навчальної дисципліни, особливостей студентів, певної теми заняття.

Дослідник С. Скотт розглядає цифрову компетентність як здатність використовувати цифрові ресурси й інформаційні технології, розуміти та вміти критично оцінювати цифрові ресурси та контент, ефективно комунікувати (Scott). Науковець виокремлює такі складники цифрової компетентності: інформаційну та медіаграмотність; онлайн-комунікацію; технічний і споживацький компоненти.

Звертаємо увагу на те, що А. Феррарі цифрову компетентність трактує як набір знань, умінь, які необхідні для використання інформаційних технологій і цифрових медіа для виконання завдань; розв'язання проблем; керування інформацією; співробітництва; спілкування; створення і поширення контенту; спільної діяльності та задоволення потреб (Ferrari, 2011).

Заслугує уваги твердження Г. Солдатової. Під цифровою компетентністю науковиця розуміє не тільки суму загально користувацьких і професійних знань та умінь, представлених у різних моделях ІКТ-компетентності, а й установку на ефективну діяльність і особисте ставлення до неї, засноване на почутті відповідальності (Солдатова, 2013). Знання, вміння, мотивація на виконання завдання, а також почуття відповідальності за виконання обов'язків і досягнення поставлених цілей становлять основу цифрової компетентності як частини соціальної компетентності особистості, її засвоєних компетенцій, що дозволяють успішно використовувати ІКТ у житті, – стверджує дослідник.

У наукових дослідженнях наявні певні розбіжності у термінології різних авторів. Названо «цифровою грамотністю» таку, яка виходить за рамки здобуття ізольованих технологічних навичок, сприяє поглибленому розумінню цифрового середовища, що забезпечує інтуїтивну адаптацію до нових умов і створення контенту з іншими (Adams, 2017).

Під цифровою грамотністю розуміємо знання й уміння, необхідні для ефективного, нестандартного, безпечного використання цифрових технологій та ІКТ.

Базовий компонент дошкільної освіти за освітнім напрямом «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота» визначає цифрову компетентність як здатність використовувати інформаційно-комунікаційні та цифрові технології для задоволення власних індивідуальних потреб і розв'язання освітніх, ігрових завдань на основі набутих елементарних знань, умінь, позитивного ставлення до комп'ютерної та цифрової техніки (БКДО, 2021: 26). Державний стандарт окреслює емоційно-ціннісне ставлення, сфор-

мованість відповідних знань, навичок і підкреслює важливість участі батьків у підтримці дітей із формування цифрової компетентності. Співучасть батьків в освітньому процесі з формування цифрової компетентності безперечно створює сприятливі умови.

Дослідження процесу формування цифрової компетентності у майбутніх вихователів проходило у період 2019–2021 років у Комунальному закладі «Нікопольський фаховий педагогічний коледж» Дніпропетровської обласної ради». У дослідженні брали участь 96 студентів – майбутніх вихователів.

Як один зі шляхів формування цифрової компетентності в освітній процес був включений освітній курс «Інформаційно-комунікаційні технології у роботі з дітьми дошкільного віку». Обсяг освітнього курсу – 30 аудиторних годин, 13 відведено на самостійні роботи.

Мета освітнього курсу: формування ІКТ майбутнього вихователя, формування системи знань, вмінь і навичок, спрямованих на використання ІКТ як засобів налагодження психологічно комфортної атмосфери занять, практичного запровадження особистісно-орієнтованої програми навчання та розвитку дитини.

Серед методів активізації навчальної діяльності майбутніх вихователів слід виділити лекцію з використанням евристичної бесіди; організацію проблемних ситуацій; використання мультимедійної презентації.

В освітньому процесі простежуються теми, спрямовані на формування цифрової компетентності майбутніх педагогів-вихователів: «Сутність поняття ІКТ, ІКТ-компетенція, цифрова грамот-

ність, цифрова компетенція», «Технологізація процесу навчання дошкільників», «Огляд сучасних технологій, пов'язаних із засобами передачі інформації», «Наукові основи використання сучасних інформаційних технологій в освітній роботі з дошкільниками», «Планування та організація освітнього процесу за допомогою ІКТ», «Методика роботи з ІКТ».

Під час її вивчення студенти знайомляться з видами, класифікаціями, функціями ІКТ; їхнім застосуванням в освіті; технологізацією освітнього процесу дошкільників.

Під час виробничої практики майбутні вихователі не тільки впроваджували ІКТ в освітній простір дошкільного закладу, організовували освітній процес із формування цифрової компетентності дошкільників, а й допомагали вихователям ЗДО у формуванні власної цифрової компетентності.

Висновки. Отже, проблема формування цифрової компетентності в освітньому процесі є нагальною й актуальною. Феномен «цифрова компетентність» системно входить в освітній простір дошкільної освіти. Сучасні дослідники визначають цифрову компетентність як вміння педагогів вільно володіти навичками роботи із цифровими технологіями й ІКТ, критично оцінювати інформаційні ресурси та керувати інформацією.

Впевнену особистість може виховати тільки сучасний педагог, котрий володіє відповідними сучасними професійними компетентностями. Проблема формування цифрової компетентності педагогів-вихователів буде досліджуватися надалі. Основне завдання вбачаємо у дослідженні педагогічних умов формування цифрової компетентності майбутніх вихователів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adams, B., Cummins M., Davis, A., Freeman, A., Hall Giesinger, C., and Ananthanarayanan, V. "NMCHorizonReport:2017" Higher Education Edition. Austin, Texas: The New Media Consortium. 2017. URL: <https://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/2017-nmchorizon-report-he-EN.pdf>.
2. Ferrari, A. Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks. Luxemburg: IPTS-JRC. 2011. URL: <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC68116.pdf>.
3. Krumsvik R. Situated learning and digital competence. Education and Information Technology. URL: <http://www.icicte.org/Proceedings2013/Papers%202013/05-1- Krumsvik.pdf>.
4. Scott, C. The Futures of Learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century? UNESCO Education Research and Foresight, Paris. [ERF Working Papers Series, no. 15]. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126e.pdf>
5. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. Чинний від 2021.01.12. 38 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
6. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник. Київ : Вища школа, 2007. 542 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
8. Генсерук Г. Р. Цифрова компетентність як одна із професійно значущих компетентностей майбутніх учителів. *Open educational e-environment of modern University*. 2019. № 6. С. 8–16.

9. Гуревич Р. С. Формування інформаційної компетентності майбутніх учителів засобами мультимедійних технологій. *Наукові записки. Серія : Педагогіка*. 2007. С. 38–41.
10. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Чинний від 2011.11.23. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF.#Text>.
11. Дорошенко Ю. О. та ін. Концептуальні засади формування інформатичної компетентності майбутніх архітекторів. *Інформаційно-комунікаційні технології у сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*. 2012. С. 133–139.
12. Карташова Л. А., Бахмат Н. В., Пліш І. В. Розвиток цифрової компетентності педагога в інформаційно-освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. № 6. С. 193–205.
13. Прохорова С. М. Поняття цифрової компетентності вчителя іноземної мови у світовому освітньому просторі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 4. С. 113–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2015_4_24.
14. Солдатова Г., Зотова Е., Лебешева М., Шляпников В. Интернет: возможности, компетенции, безопасность. Методическое пособие для работников системы общего образования. Москва : Google, 2013. С. 20. URL: <http://detionline.com/assets-/files/research/BookTheorye.pdf>.
15. Спірін М. О. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. № 5. URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em13/content/09somtio.htm>.

REFERENCES

1. Adams, B., Cummins M., Davis, A., Freeman, A., Hall Giesinger, C., and Ananthanarayanan, V. (2017). “NMC Horizon Report: 2017” Higher Education Edition. Austin, Texas: The New Media Consortium. URL: <https://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/2017-nmchorizon-report-he-EN.pdf>.
2. Ferrari, A. Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks. Luxemburg: IPTS-JRC. 2011. URL: <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC68116.pdf>.
3. Krumsvik R. Situated learning and digital competence. Education and Information Technology. URL: <http://www.icict.org/Proceedings2013/Papers%202013/05-1- Krumsvik.pdf>.
4. Scott, C. The Futures of Learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century? UNESCO Education Research and Foresight, Paris. [ERF Working Papers Series, № 15]. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126e.pdf>.
5. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity). Nova redaktsiia. [Basic component of preschool education (State standard of preschool education). New edition.] [Valid from 2021.01.12] 38 p. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
6. Bohush A. M. Doshkilna linhvodydaktyka: teoriia i metodyka navchannia ditei ridnoi movy: pidruchnyk [Preschool language didactics: theory and methods of teaching children their native language: a textbook]. Kyiv: Vyshcha shkola. 2007. 542 p. [in Ukrainian].
7. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv. Irpin : VTF „Perun”, 2009. 1736 p. [in Ukrainian].
8. Henseruk H. R. Tsyfrova kompetentnist yak odna iz profesiino znachushchykh kompetentnostei maibutnikh uchyteliv [Digital competence as one of the professionally significant competencies of future teachers]. Open educational e-environment of modern University. 2019. № 6. pp. 8–16 [in Ukrainian].
9. Hurevych R. S. Formuvannia informatsiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv zasobamy multymediinykh tekhnolohii [Formation of information competence of future teachers by means of multimedia technologies]. Proceedings. Series: Pedagogy. 2007. pp. 38–41 [in Ukrainian].
10. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and complete general secondary education] [Valid from 2011.11.23]. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF.#Text> [in Ukrainian].
11. Doroshenko Yu. O. ta in. Kontseptualni zasady formuvannia informatychnoi kompetentnosti maibutnikh arkhitektoriv [Conceptual bases of formation of information competence of future architects]. Information and communication technologies in modern education: experience, problems, prospects. 2012. pp. 133–139 [in Ukrainian].
12. Kartashova L. A., Bakhmat N. V., Plish I. V. Rozvytok tsyfrovoy kompetentnosti pedahoha v informatsiino-osvitnomu seredovyshchi zakladu zahalnoi serednoi osvity [Development of digital competence of a teacher in the information and educational environment of a general secondary education institution]. Information technologies and teaching aids. 2018. № 6. pp. 193–205 [in Ukrainian].
13. Prokhorova S. M. Poniattia tsyfrovoy kompetentnosti vchytelia inozemnoi movy u svitovomu osvitnomu prostori [The concept of digital competence of a foreign language teacher in the world educational space]. Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko. Pedagogical sciences. 2015. № 4. pp. 113–116 [in Ukrainian].
14. Soldatova H., Zotova E., Lebesheva M., Shliapnykov V. Internet: vozmozhnosti, kompetentsii, bezopasnost. [Internet: opportunities, competencies, security]. Methodical manual for employees of the general education system. Google. 2013. pp. 20. URL: <http://detionline.com/assets-/files/research/BookTheorye.pdf> [in Russian].
15. Spirin M. O. Informatsiino-komunikatsiini ta informatychni kompetentnosti yak komponenty systemy profesiino-spetsializovanykh kompetentnostei vchytelia informatyky [Information-communication and information competencies as components of the system of professionally-specialized competencies of a computer science teacher]. Information technologies and teaching aids. 2009. № 5. URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em13/content/09somtio.htm> [in Ukrainian].